

zuhanás, amit a kivételesen nagy tehetségek sem mindig kerülhetnek el. Keserves, váltólázás küzdelem tehát a Gulyás Józsefé, lírája azonban mégis, vagy épp ezért, vonzóbb és tartalmasabb, mint az egyeneses költői termelés lomha nagy folyamai. Fogyatékoságai nélkül talán értékeik sem becsülhetnénk igazán.

UTASI Csaba

HITELES IRODALMI MÚLTIDÉZÉS

Burány Nándor: *Kamanci Balázs*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977

A múlt év folyamán Gobby Fehér Gyula *Szent bolond* című, irodalmi tájainkon a maga nemében egyedülálló és egyéni hangvitelű történelmi regényét volt alkalmunk üdvözölni. Az év végén újabb történelmi regény jelent meg, Burány Nándoré, mely méltón társítható. Gobby Fehér Gyula művéhez, sőt: olyan értékeket vonultat fel, amelyek alapján szerzőjét feltétlenül elismerésben kell részesíteni. Mert a *Kamanci Balázs*ban Burány Nándor sikeresen szintetizálta a múltat és a korszerű ábrázolásmódot, sikeresen párosította az alkotás komolyságát a mondanivaló mélységével.

Burány Nándornak ez már a második utazása a történelemben. A *Hadjárat* című ifjúsági regényében is a történelmi anyag rendkívül alapos ismeretéről tett tanúságot. Sajnos a megjelenítő eszközök elégtelensége és az írói üzenet túlzottan didaktikus közlése sokat levont a *Hadjárat* értékéből. Burány Nándort azonban továbbra is vonzásában tartotta a történelem, új művében időben még távolabbra nyúlt vissza, a kamanci huszita mozgalom koráig.

A kritikus, őszintén szólva, semmit sem tett azért, hogy alaposbb ismereteket szerezzen a nevezett történelmi eseményről, és feltétlenül megbízuk a szerző kijelentésében, miszerint: „Regényem tárgyához, a kamanci huszita lázadáshoz, alig található eredeti forrásanyag.” Más szóval: Burány egy lényegében fiktív történetet írt meg, amelynek csak a leglényegesebb történelmi keretei ismeretesek. Tehát célja nem az volt, hogy a ma olvasójának elmondja, hogyan is játszódott el valójában egy történelmileg hiteles esemény, inkább arra törekedett, hogy szabadon, alkotó módon rekonstruálja az eseményeket. Még egy lehetőség kínálkozott, a szigorúan (időben, térben, cselekménysorban stb.) meghatározott múltbéli esemény „értelmezése”, ahogyan, mondjuk, a bibliai József-mítoszt Thomas Mann feldolgozta. Természetesen mindkét út lehetőségeket és veszélyeket rejt magában. Elismeréssel tartozunk szerzőnknek, mert

renkívvül alapos elbttanulmányokra támaszkodva sokat tett azért, hogy a magatertmette világ hiteles legyen az olvasó számára.

A regény alapja a főhős, Kamanci Balázs és egy volt tanítványa közötti párbeszéd. Az egykori tanítvány negyven évvel a regénybeli történet után látogatja meg valamikori mestersét. Egyetlen kérdés körül fogrog laza elméllkedésük: Balázsnak a huszita lázadás közben mutatott magatartása körül. A regény minden fejezete a párbeszéd egyik szereplőjének a lázadással kapcsolatos gondolataiból indul ki, azaz a párbeszéd szerves része. De ez csak a fejezet igazi tartalmának kiindulópontja. A fejezetekben Balázs mondja el életét kötetlenül, a felvetett gondolat sorból kiinduva és ahhoz szorosán kapcsolódva, illetve keresi a választ az őt immár negyven éve marcangoló kérdésre: elárulta-e a magahirdette eszméket és a kis közösséget, amely tanításait oly hűen magáévá tette. A párbeszéd szigorú és biztos vázként tartja magán az egész regény súlyát, így az események az időrendnek megfelelően folynak, és a regény egy minden szempontból áttekinthető és realisztikusan logikus egységet alkot. A fejezetek belső felépítése azonban felszabadtabb, itt az idősíkok hol bártortalan, hol merészebb asszociációkon alapuló változásának lehetünk tanúi. Néha három idősík bontakozik ki elbttünk. Burány a múlt felé gyakran valóságos rákmozgást végez, úgyhogy az olvasónak az a benyomása, hogy egy végtelen távcsövön keresztül szemléli a történeteket. Hála ennek a tudatosan bonyolított és épp ezért rendkívvül tömör szerkesztésmódnak, Buránynak sikerült némileg „kilopnia” az időt a regényből. Hála a külső keretnek, valamint a fejezetekben belüli idősíkváltásoknak, az olvasónak gyakran az az érzése, hogy az idősíkok közül csak a jelen érzékelhető. Mert a múlt eseményei mindig a jelenre vonatkoztatva, annak függvényeként bukkannak fel. A főhős számára mindössze néhány percre, amíg tanítványával beszélget, „megáll az idő”, és ebbe a néhány percbe tömörülnek egész életének legfontosabb mozzanatai. A legfontosabb mozzanatok pedig az inkvizíció képviselőjének látogatásával kapcsolatosak, de ugyanakkor még egy lépéssel a múlt felé, alkalmat adnak önnön életútjának felidézésére. Hasonlattal élve, Burány fenti technikáját úgy észleljük, mintha egy kis szobából egy nagyobbba lépnénk, onnan pedig egy még nagyobbba. Ez a szerkesztésmód némileg Vargás Llosa *Négy óra a Catedralban* című regényének felépítésére emlékeztet, ahol a főhős szintén egyetlen hasonló kérdésre keresi a választ (mikor is rontotta el életét?), hogy végül a válasz egy mind jobban kiszélesedő, idősíkokat és regénytereket felbontó óriásregényben teljesebben ki.

Ezt a korai magyar történelmi regényhez viszonyítva újszerű regényszerkezetet a tartalom szülte, és a főhős által feltett kérdésre a választ talán legmegfelelőbbben éppen egy ilyen szerkezet közölheti. Ezen túlmenően az ilyen válaszadás a leghitelesebb is, ugyanakkor pedig az olvasó számára impersszív esztétikai élvezetet nyújt. Burány három sze-

mélyt vonultat fel, hogy illusztrálhassa, az adott történelmi pillanatban miként bontakozhattak ki az egymástól eltérő magatartásformák. Tudnunk kell, hogy Kamancon, és máshol is, a huszita tanok valószínűleg azért terjedhettek el oly nagy mértékben, mert igazságosabb társadalmi rendet hirdettek, szemben a katolikus egyház követte tanokkal. Az egyház a nép leplezetlen kizsákmányolója és az anyagi javak mértéktelen élvezője volt. A huszita tanítás valamilyenfajta primitív, természetesen megvalósíthatatlan utópia mellett foglalt állást, a minden mindenké, a javak igazságos elosztása jelszávaival. A regényben megjelenő három egyházi személy három különböző módon viszonyul ezekhez az eszmékhez. Mátyás megmarad az egyház elkötelezettjének, az inkvizíció lelkes támogatója. Ellenpólusa, Bálint viszont, aki Mátyás ellenpontja, teljesen elszakad az egyháztól, radikális harcot hirdet ellene, haláláig hű marad ifjúkori eszméihez. Nagyon-nagyon korán jött forradalmár ő. Balázs a kettő között foglal helyet. Állandó egyensúlyozást végez a hatalom és a nép között, végeredményben nincs konkrét „programja”, a kizsákmányoltak sorsán akar javítani, de maga sem tudja, miként tehetné ezt meg. Ez akkor derül ki, amikor a társadalmi ellentétek összezapása elkerülhetetlen lesz. Ettől kezdve az események irányítják, tanácstalan, kapkodó, végül pedig lelép a történelem színpadáról, visszavonul. Eppen meghátrálása miatt lelkiismerete haláláig kínozza.

Amennyiben a *Kamanci Balázs* kritikai értékelésére szánjuk el magunkat, paradox helyzetbe kerülünk. Formailag újszerű, a forma és a tartalom harmóniáját sikeresen megvalósító, hiteles történelmi regény a *Kamanci Balázs*. Buránynak sikerült felidéznie egy letűnt világot, annak szelleme és tárgyi valóságát. A kép azonban ezzel korántsem teljes, hiszen a mű csak egyetlen személyre, illetve eseményre összpontosít, mindent csak egy hős élményein keresztül közöl. Komor színekkel festett, nagy komolysággal megírt könyv ez, a humornak és könnyedségnek nyoma sincs benne. Egy-egy pillanatra vontatottnak tűnik, de a szerző ügyesen „újít”, bár egyes mozzanatok ismétlődnek, vagy néha csak körvonalaikban bontakoznak ki, úgyhogy, a homályban maradvá, funkció nélküliek. A mű nyelvezete szigorú, összhangban van a mély és tragikus mondanivalóval és a káoszt teremtő és rendezni igyekvő formai szerkezettel. A fogyatékoságok ellenére is a regény zárt egységet képez, művészileg értékes alkotást. Zavarom és a paradox helyzet abból ered, hogy, sajnos, többet nem mondhatok a mű érdekében. Tudniillik, úgy érzem, mondanivalója a mai olvasó számára minimális. A fentiekben felvázolt három magatartásforma az adott társadalmi közegből nőtt ki; igaz, bármely társadalom talaján fellelhető, mondjuk: örök, de ez még nem igazi üzenet az olvasóhoz. Ebben különbözik a szerző előző történelmi regényétől, a *Hadjárattól*. Abban van ilyen üzenet (a tájainkon élő különböző népek egymásrautaltságának írói igazolása), csakhogy nagyon is didaktikusan jut kifejezésre. A *Kamanci Balázs* nem tartalmaz egyértelmű és konkrét

tanulságot, megmaradt „csak” egy formailag-tartalmilag sikeres történelmi regénynek. Dicsérje a szerzőt kísérletező hajlama, komolysága, amellyel tárgyát megközelítette. Burány nagy minőségi lépést tett előre előző történelmi regényéhez képest. Úgy érzem, azon kevés alkotók közé tartozik, kik figyelemmel kísérik korunk világirodalmi prózájának alakulását, és nem restek új megoldásokat elfogadni. Mindezek tudatában, véleményem szerint, a *Kamanci Balázs* az utóbbi évek egyik legjobb vajdasági magyar történelmi regénye, szerzője írói pályájának pedig egyértelműen kimagasló állomása.

VARGA István

Drago Vidmar: Akció után, 1944